

MAMLAKATIMIZDA INVESTITSIYA LOYIHALARINING SAMARADORLIGINI BAHOLASHNI TAKOMOLLASHTIRISH

To'xtaboyev Sherzod Iloxomovich
Oriental universiteti magistranti

KIRISH

Iqtisodiyotda investitsiya loyihalari iqtisodiy samaradorligini baholashni o'rganishga doimo katta e'tibor qaratilib kelinmoqda, chunki investitsiyalar iqtisodiy rivojlanish jarayonini belgilab, boshqaruvning institutsional asoslariga ta'sir qiladi. Ishlab chiqarish omillarining maqbul kombinatsiyasi tufayli investitsiya loyihalari iqtisodiy samaradorligi nafaqat iqtisodiy rivojlanish dinamikasini ta'minlaydi, balki uning yo'nalishlarini, ishlab chiqarish kompleksining ixtisoslashuvini ham belgilaydi. Shunday ekan, har bir davlat o'z hududida investitsiya mablag'larini jalb etishning jozibador muhitini shakllantirishga alohida e'tibor qaratishi zarur.

Asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlarga, xususan, sotilayotgan mahsulotlarning tannarxi va raqobatbardoshligiga ta'sir qiluvchi valyuta kursidagi tebranishlar, shuningdek, narxlar, mijozlar va ishlab chiqaruvchilarning rag'batlantirish xatti-harakatlariga ta'sir qiluvchi butun iqtisodiy tizimli siyosatni amalga oshirishda O'zbekistonning investitsiya muhiti jozibadorligini tadqiq etish bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqish muhim ahamiyat kasb etadi.

Kundalik hayotimizda investitsiya, investor, investitsion faollik tushunchalari ko'p uchraydi. Keling, avvalo, investitsion faoliyatning eng muhim elementi bo'lmish "investitsiya"ning mohiyati va mazmunini aniqlab olaylik. Investitsiya – foydani ko'paytirishning samarali bo'lgan kapital qo'yilmalarini ma'lum vaqtda tadbirkorlik hamda boshqa faoliyat obyektlariga joylashtirishni anglatadi.

Investitsiyalarni milliy iqtisodiyotimizga jalb etish hamda ulardan samarali tarzda foydalanishning ilmiy-amaliy jihatlari chet ellik va mahalliy iqtisodchilar tomonidan ilmiy o'rganilgan. Jumladan, iqtisodiyotni erkinlashtirish talablaridan biri sifatida investitsiya faoliyati va uni diversifikatsiyalash, qulay investitsiya muhitini yaratishda davlatning bevosita qo'llab-quvvatlash instrumentlarining rolini oshirish lozim. Davlatning moliyaviy qo'llab-quvvatlash vositalari (soliq, sug'urta, subsidiya, subvensiya, amortizatsiya ajratmalari, kredit va boshqalar) orqali qulay investitsiya muhitini yaratishga erishiladi. Bu moliyaviy vositalar xo'jalik subyektlarining o'z faoliyat yo'nalishlarini mustaqil va erkin belgilash muammolarini bozor munosabatlariga mos hal etishga ko'mak beradi. Mamlakatning iqtisodiy resurslaridan foydalanadigan loyihalarni baholash va barqarorligini ta'minlash uchun moliyaviy boshqaruv bilan bog'liq vaziyatni kuzatish va loyihalarni iqtisodiy baholashni takomillashtirishdan iborat bo'lishi darkor.

ASOSIY QISM

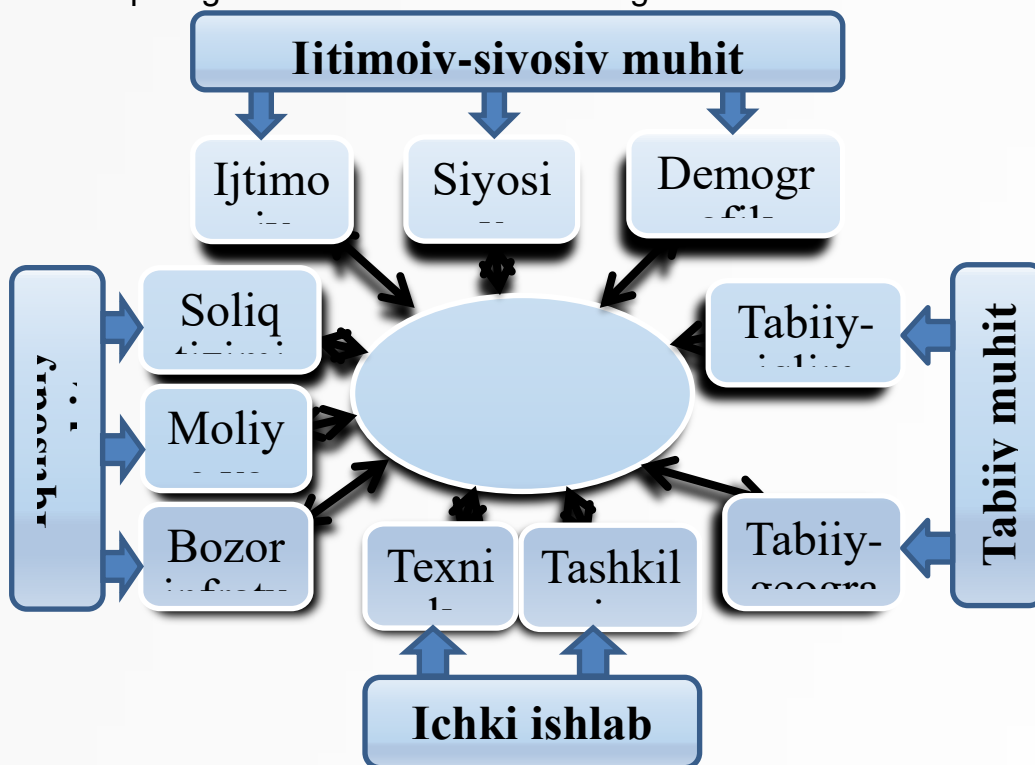
Investitsiya loyihasini ishlab chiqish korxonani umumiy tarzda shakllantirish va boshqarish faoliyatini yaratish vazifalarini qoʻyadi. Loyiha barcha tashkiliy boʻlinmalarni qamrab oladi, boʻlimlar orasidagi munosabatlar strategiyasini hisobga oladi, biznesning sifat va miqdoriy istiqbollarini konkretlashtiradi. Bu esa biznesning hayotiylikni tahlil qilishga yordam beradi.

ASOSIY MAQSADLAR:

- loyiha davri, xavflilik darajasi, bozordagi raqobat tahlili;
- iqtisodiy hamda texnik jarayonlarga muvofiq investitsiya qilish tahlili;
- resurslarni jalb qilish manbalarini aniqlashtirish hamda investitsiyalarning rentabelligini tahlil qilish va baholash;

• loyiha assosida investitsiyalarning daromad keltirishini baholash va tahlil qilish.

Samaradorlikning toʻliq tavsifi uchun xorijiy tajribalarni oʻrganish kerak. Xorijiy manbalarda samaradorlik – iqtisodiy-ijtimoiy natijaga erishishda anʼanaviy vazifa boʻlib, unda barcha ishtirokchilar bilan qaror qabul qilishda koʻplab noaniqlik omillari va investitsiyalar hajmi, loyihani amalga oshirish muddati, daromad keltirishi kabi biznes-rejasida toʻliq boʻlgan zarur maʼlumotlar hisobga olinishi kerak.

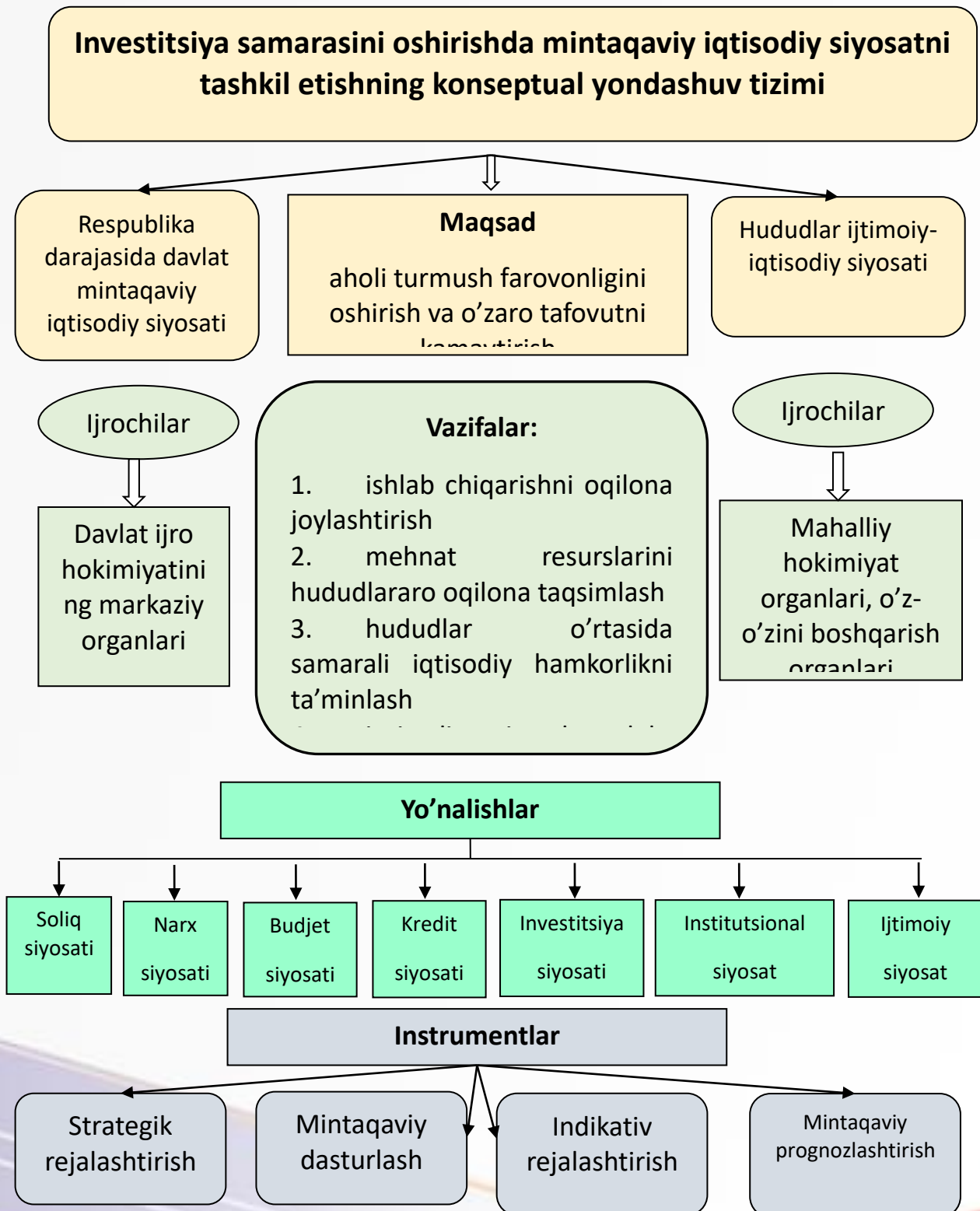
1.2.2-rasm. Investitsiya loyihalari samaradorligiga taʼsir qiluvchi omillar tarkibi²⁰

Samaradorlikning muayyan turini tanlash investorning maqsadlari va ustuvorliklariga, shuningdek, loyiha xususiyatlariga va uning jamiyat va atrof-

²⁰ Muallif ishlanmasi.

muhitning turli jabhalariga ta'siriga bog'liq. Bunday investitsiyalar korxonalar xarajatlarini kamaytirishga qaratilgan, uzoq muddatli, korxonalarining strategik maqsadlari bilan bog'liq va ularning hajmi, qoida tariqasida, muhimdir. Shuning uchun ular eng to'liq, ko'p faktorli dizayn tahlilini talab qiladi.

Investitsiyalarning iqtisodiy samaradorligi aniq bir loyihaga uning samarasizligi to'g'risida qaror qabul qilishda loyihani amalga oshirish uchun ajratiladigan xarajatlarni hamda kelajakdagi daromadlarni baholash hamda uni taqqoslashdir.

1-rasm. Investitsiya loyihalarining iqtisodiy samaradorligini baholashning huquqiy asoslariga oid konseptual sxemasi²¹

Xarajatlar va daromadlarning iqtisodiy samaradorligini baholash usullariga qarab, ularning usullarni ikki guruhga ajratish mumkin:

-investitsiya loyihalariga ajratilgan mablag'larni qaytarishning taxminiy muddatlarini taqqoslashga asoslangan usullar;

- kamaytirilgan iqtisodiy ko'rsatkichlarni taqqoslashga asoslangan usullar.

Investitsiya loyihalarining iqtisodiy samaradorligini baholash texnik, texnologik, moliyaviy, sanoat yoki mintaqaviy xususiyatlaridan qat'iy nazar, har qanday turdagi loyihalarga tegishli quyidagi asosiy prinsiplarga asoslanadi:

- investitsiya loyihalarining butun hayot sikli (hisob-kitob davri) davomida ko'rib chiqish-investitsiyalardan oldingi tadqiqotlarni o'tkazishdan tortib, loyihani tugatishgacha;

- turli xil valyutalardan foydalanish imkoniyatini hisobga olgan holda investitsiya loyihalarini amalga oshirish bilan bog'liq barcha pul tushumlari va hisob-kitob davri xarajatlarni o'z ichiga olgan pul oqimlarini modellashtirish;

- turli investitsiya loyihalari shartlarining taqqoslanishi;

- ijobiy va maksimal ta'sir prinsipi. Yakka tartibdagi tadbirkor, investor nuqtayi nazaridan samarali deb tan olinishi uchun u yaratadigan investitsiya loyihalarini amalga oshirish samarasi ijobiy bo'lishi kerak; muqobil yakka tartibdagi tadbirkorlarni taqqoslashda eng katta effekt qiymatiga ega bo'lgan loyihaga ustunlik berilishi kerak;

- loyihaga ta'sir ko'rsatuvchi vaqt omiliga e'tibor qaratish;

- loyihaning kelgusi xarajatlari va tushumlariga e'tibor qaratish. Loyihada foydalanilgan ilgari yaratilgan resurslar ularni yaratish xarajatlari bilan emas, balki ularning eng yaxshi muqobil ishlatilishi bilan bog'liq yo'qotilgan foydaning maksimal qiymatini aks ettiruvchi imkoniyat xarajatlari bilan baholanadi.

Xulosa va takliflar. Investitsion faoliyatni amalga oshirishning butun tizimi ta'sirida tashkiliy boshqaruv shakllariga, ya'ni amalga oshirish va institutsional tadbirlar orqali amalga oshiriladi. Ushbu tadbirlar guruhi investitsiya jarayonlarini faollashtiradigan harakatlantiruvchi kuchdir. Bularga quyidagilar kiradi: axborot va tahliliy qo'llab-quvvatlash; tarkibiy islohotlar, aniq loyihalarni ilgari surish va investitsiya imidjini oshirish usullari.

Zamonaviy davlat investitsiya siyosatining mazmuni mamlakatimiz iqtisodiyotining yangi qiyofasini shakllantiradigan, tegishli sohalarga tijorat investitsiyalari va ishlab chiqarish uchun rag'bat bo'lib xizmat qiladigan qo'llab-quvvatlovchi sohalarni yaratishi kelgusida investitsiya loyihalarining iqtisodiy samaradorligini oshirishga xizmat qilishi lozim. Shu bilan birga, bunga erishish uchun

²¹Muallif ishlanmasi.

muayyan strategiyalarning keng doirasini qamrab oladigan konseptual yondashuvni qo'llash maqsadga muvofiq.

Iqtisodiy manbalarga ko'ra, kapital qo'yilmalar va foyda olish o'rtasida ma'lum bir bog'liqlik mavjud. Investitsiya sohasida bunday koeffitsient odatda k harfi bilan belgilanadi. shu bilan birga, o'zgaruvchan investitsiyalar umumiy iqtisodiy miqyosda sezilarli o'zgarishlarga olib keladi. Natijada mamlakatda aholi bandligi va ularning daromad darajasi qayta tashkil etilmoqda.

Investitsiya resurslari samaradorligining kapital sig'imi-bu investitsiya vositalaridan foydalanish samaradorligini baholash uchun ishlatiladigan ko'rsatkich. Ushbu ko'rsatkich investitsiyalarning ma'lum bir daromadlilik darajasiga yoki samaradorligiga erishish uchun qancha investitsiya resurslari kerakligini taxmin qilish imkonini beradi. Investitsiya resurslari samaradorligining kapital sig'imi investitsiya hajmini olingan daromad yoki foyda bilan taqqoslash yo'li bilan hisoblanadi. Bu investorlarga o'zlarining investitsiya resurslaridan qanchalik samarali foydalanayotganliklarini va ma'lum bir maqsadga erishish uchun qancha kapital kerakligini aniqlashga yordam beradi.

Iqtisodiy samaradorlikni baholash mamlakatning o'ziga xos xususiyati bo'lgan va jahon qoidalari hamda narxlariga to'g'ri kelmaydigan xomashyolar va tayyor mahsulotlarni, ichki narxlarni yoki boshqalarni sotib olish narxini hisobga olgan holda amalga oshiriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 12 maydagi PF-5992-son “2020-2025 yillarga mo‘ljallangan O‘zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to‘g‘risida”gi farmoni // Qonun hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi, 13.05.2020 y., 10.06.2022 y., 06/22/152/0507-son.

2. Maxmudov S.B. Investitsiya faoliyatini moliyalashtirishning noan‘anaviy usullarini takomillashtirish. //“Xalqaro moliya va hisob” ilmiy jurnali. №5, oktabr, 2020-yil.

3. To‘xtaxonov I.A. Investitsiya loyihalarini moliyalashtirish manbalari va usullarini rivojlantirishning nazariy asoslari. //“Xalqaro moliya va hisob” ilmiy jurnali. № 4, avgust, 2020-yil.

4. Xomitov K.Z., Xayrullayev I.N. Investitsiya loyihalarini moliyalashtirishni takomillashtirish. //“Xalqaro moliya va hisob” ilmiy jurnali. № 2, aprel, 2019-yil.

5. Haydarov O‘.A. O‘zbekistonda investitsiya faoliyatini moliyaviy boshqarishning zamonaviy holati. //“Xalqaro moliya va hisob” ilmiy jurnali. № 6, avgust, 2019-yil.